

Goda Kondrotaitė

Pasvalio Petro Vileišio gimnazijos 2b klasės mokinė

PALYGINIMAI MARI AUS KATILIŠKIO KNYGOS „UŽUOVĖJA“ NOVELĖJE „NEDERMĖ“

Marius Katiliškis (tikroji pavardė – Albinas Vaitkus) – talentingas, žymus lietuvių rašytojas emigrantas. Jis daug nusipelnęs Lietuvos literatūrai bei Pasvalio kraštą garsinęs rašytojas. Nors didžiąją savo gyvenimo dalį nugyveno JAV, tačiau Lietuvai jis paliko nemažai vertingų, Lietuvą ir senuosius jos žmones charakterizuojančių kūrinių. Geriausiai žinomi iš jų: „Miškais ateina rudenis“, „Išėjusiems negrįžti“ bei „Užuovėja“. Kitos šio rašytojo knygos: „Prasilenkimo valanda“, „Šventadienis už miesto“ bei „Apsakymai“. Jaunystėje taip pat rašė eilėraščius, tačiau šie tokie populiarūs netapo. O su Pasvaliu rašytojas siejamas ne be reikalo. Čia jis trejus metus (1941–1944) dirbo Pasvalio bibliotekos vedėju. Dabar ši biblioteka pavadinta jo vardu.

M. Katiliškis yra pasakęs: „Savęs nelaikau tikru rašytoju“. Šiais žodžiais rašytojas nepelnytai ir, mano nuomone, visiškai neteisingai save įvertino. „Nei vienas rašytojas lietuvių kalbos nemokėjo taip, kaip mokėjo Marius. Jo vienas sakinytis gražesnis už šimtą kitų poetų eilėraščių“, – taip apie draugo bei sesers vyro M. Katiliškio kūrybą atsiliepė poetas Henrikas Nagys. Štai šie žodžiai yra labai tikslūs bei teisingi, o dar prisiminus rašytojo biografiją (jis nebaigė vidurinės mokyklos), nebūtų klaida pasakyti, jog toks kalbos meniškumas – tikra Dievo dovana, unikalūs atvejais. Kiekviename Katiliškio parašytame sakinyje galime rasti kai ką nepaprasta, mums, šių dienų žmonėms, neįprasta. Mariaus Katiliškio knygos, jo kalba mus labai priartina prie senųjų lietuvių, mūsų protėvių. Rašytojas vartoja daug mūsų senolių vartotų žodžių, kurie šiais laikais yra nepelnytai pamiršti. Mariaus Katiliškio kalba bei jo kūrinių vaizdai supažindina mus su senąja Lietuva, Lietuvos kaimu, jo žmonėmis. Šio rašytojo romanai atskleidžia to meto žmonių gyvenimo būdą, kasdienybę, vargus, rūpesčius bei džiaugsmus. Todėl M. Katiliškio kūriniai turi ne tik literatūrinę, tačiau ir istorinę reikšmę.

Palyginimai, mano nuomone, yra rašytojo savotiškas „varikliukas“. Dėl jų M. Katiliškio kūriniai tokie žavūs, pritraukiantys skaitytoją. Rašytojas randa nepaprastų, netikėtų palyginimų. „*Akutės šokinėjo tartum spragės kopūstlapiuose*“ – tikrai įdomus palyginimas, kurį vargu ar kitas rašytojas sugebėtų sugalvoti. O M. Katiliškio kūrinuose tokių palyginimų gausu. Jie kalbai suteikia žavesio, atskleidžia rašytojo humoro jausmą. Gan nemažai

palyginimų, kurie priverčia nusišypsoti. Antai „*mergos spaudėsi kaip avys*“ ar „*kaip šarka kraipė baltą skarelę našlė Kelpšienė*“. Tokiais palyginimais nepiktybiškai pasišaipoma, išjuokiami kvaili žmonių ar gyvūnų judesiai.

Dažniausiai rašytojas žmones lygina su gyvūnais: „*Tu kaip veršis, snukį putron įmerkęs, burbuliuoji*“, „*Ir lygiai kaip žąsys klegėjo mergos*“. Taip jis tarsi sugretina žmogų su gamta, gyvūnais, neišskirdamas žmogaus kaip aukštesnės egzistencijos formos. Gamta – mėgstama rašytojo tema. Ji – neatsiejama Katiliškio kūrinio dalis. Pats Marius Katiliškis labai domėjosi gamta, žinojo daugumos paukščių, gyvūnų, augalų pavadinimus. Tai atsispindi ir rašytojo kūriniuose. Juose nuo žmogaus išgyvenimų, jausmų neatsiejami ir gamtos reiškiniai, pokyčiai. Gamtos, daiktų judėjimas padeda kurti vaizdą, sustiprina tam tikrą išpūdį. Pavyzdžiui, situacijoje, kai laukiama vyskupo. Šioje situacijoje gamtos vaizdas panaudojamas sustiprinti sąstingio išpūdį: „*laukai pasidarė garsūs, lyg ištuštintas indas*“. Itin vaizdingi palyginimai vartojami gamtai apibūdinti: „*Sunki kaip debesys ir tačiau permatoma tartum retas audeklas*“ – taip M. Katiliškis apibūdina prieblandą. Labiausiai atmintin įstrigęs palyginimas: „*Sunkūs medžiai lyg juodais dantimis sukandžiojo dangaus žalumą*“. Belieka tik stebėtis, kaip Marius Katiliškis sugeba taip puikiai perteikti – šiuo atveju medžių ir dangaus – kontrastą ir apskritai gamtą, jos grožį. Nuostabu, kaip rašytojas pastebi kitų akiai nematomas smulkmenas, vaizdžiai jas apibūdina, išanalizuoja kiekvieną detalę.

Iš viso knygos „Užuovėja“ novelėje „Nedermė“ radau 58 palyginimus, kurių nė vienas nesikartoja. Visi be galo vaizdingi, priverčiantys stebėtis rašytojo išmone. Daugiausiai palyginimų vartojama išreiškiant žmogaus veiksmus, juos apibūdinant. Tokių palyginimų net 27. Antra grupė palyginimų, skaičiuojant mažėjančia tvarka, yra apibūdinantys gamtą, jos reiškinius. Šitokių palyginimų radau 15. Taip pat lyginama žmogaus išvaizda (9), jausmai (5), gyvūnai (1) bei daiktai (1).

Mariaus Katiliškio kūriniai – nepaprastai vertingi tiek literatūrine, tiek istorine prasme. Jie moko mus vaizdingiau kalbėti, supažindina su senovės Lietuva, jos kaimu, senaisiais lietuviais. Supratau, jog kalbos turtingumas yra nepaprastai svarbus, jis rodo žmogaus išprusimą, jo asmenybę, vertybes. Labai svarbu saugoti senąją lietuvių kalbą, ja domėtis bei perduoti ateinančioms kartoms, kaip tai daro M. Katiliškis. Suvokiau, jog palyginimai padeda išreikšti mintis, jas geriau išdėstyti, suteikti kalbai žavesio. Puikus to pavyzdys yra Katiliškio kalba.

Priedas

Palyginimai novelėje „Nedermė“

	Palyginimas	Kas lyginama?	Su kuo lyginama?
1.	„Vėjas šnypštė, lyg žąsinas ištiesęs kaklą“	Gamta	Su gyvūnu
2.	„Maršalka žvalgėsi, kaip jaunas samdinys, išlipęs iš ratų naujo šeimnininko kieme“	Suaugęs žmogus	Su jaunuoliu
3.	„Jis tik nusipurtė, kaip varlę sumindęs basa koja“	Būsena	Su nemalonių veiksmu
4.	„Lyg tarp parpinų kas būtų yla bakstelėjęs – sausu ir karštu nudiegė paširdžiuose“	Jausmas, potyris	Su veiksmu
5.	„Tu kaip veršis, snukį putron įmerkęs, burbuliuoji“	Žmogus	Su gyvūliu
6.	„Kaip juodu ant balto pamatys“	Vaizdas	Su kontrastu
7.	„Senis žvalgėsi kaip skerdžius, ieškodamas kliaudžių“	Žmogus	Su kitu žmogumi
8.	„Rūgsta, kaip lervos migiuose“	Žmonės	Su gyvūnais
9.	„Ir lygiai kaip žąsys klegėjo mergos“	Mergos	Su gyvūnais
10.	„Iškvėpus dantis, kaip Ilkės karčemoje pardavėja“	Žmogus	Su kitu žmogumi
11.	„Balta! nunokęs, lyg peržydėjusi pienės galvutė“	Žmogus	Su augalu
12.	„Pakulinėm kelnėm, kaip iš pirties“	Žmogaus išvaizda	Su veiksmu
13.	„Kaip šarka kraipė baltą skarelę našlė Kelpšienė“	Žmogus	Su gyvūnu
14.	„Arkliai staininiai, kaip ugnis“	Gyvūnas	Su reiškiniu
15.	„Eigulys išlindo iš savo skynimų, kaip šunų pakeltas zuikis“	Žmogus	Su gyvūnu
16.	„Akutės šokinėjo tartum spragės kopūstlapiuose“	Žmogus	Su gyvūnu
17.	„Kimiai minkštas, lyg po ilgų svarstymų persunktas neryžtingų svajojimų“	Žmogus (balsas)	Su žmogaus būsena
18.	„Vis braukė ūsus aukštyn, lyg norėdamas juos už ausų suversti“	Veiksmas	Su kitu veiksmu
19.	„Geltonais kaip grėbliadančiais pirštais“	Žmogus (pirštai)	Su daiktu
20.	„Išplėtę kaip vaivorius tamsias ir dideles akis“	Žmogus (akys)	Su augalais
21.	„Jo veidas, ausys ir kaklas taip raudonai tviskėjo, tartum sėdint pirtyje ant plautų ir priėmus trejetą garų“	Žmogaus išvaizda	Su veiksmu

22.	„Liesas, lyg pelais maitinamas“	Žmogus	Su veiksmu
23.	„Tvorą vien spragom, lyg ruošūsi zuikiams kilpas spęsti“	Daiktas (tvora)	Su veiksmu
24.	„Jis krisdavo nusiminęs kaip lapas upelin“	Žmogus	Su augalu
25.	„Kaip varlė plyštų iš puikybės“	Žmogus	Su gyvūnu
26.	„Subliuvo kaip jautis, permuštas kirpente į kaklą“	Žmogus	Su gyvūnu
27.	„Nuleidimus balso, kaip gražiausioje dainoje“	Žmogaus veiksmas	Su kitu veiksmu
28.	„Lyg speige vidurnaktį sušalęs šuva sukaukė senis“	Žmogus	Su gyvuliu
29.	„Tutinėjo lyg gūžinėdama“	Veiksmas	Su kitu veiksmu
30.	„Lindo lyg per tankius ir spygliuotus krūmus“	Veiksmas	Su kitu veiksmu
31.	„Pasistiebė lyg atleistas virbalas“	Žmogus	Su daiktu
32.	„Žodžiai praskambo kaip vidurnaktį, kaip miško viduryje“	Žmogus (kalba)	Su kitu veiksmu
33.	„Tiesė ranką, tartum siekdamas paglostyti blizgančius plaukus“	Veiksmas	Su kitu veiksmu
34.	„Pagerklyje kažin kas krutėjo, lyg mėginant atgauti seilių“	Būsena	Su kita būsena
35.	„Bristumei lyg per medaus korį“	Veiksmas	Su daiktu
36.	„Stepas rėžė žiaurių teisėjų akivaizdoje nuostabiu lengvumu ir laisvumu, lyg tai būtų dar vaikystėje išmoktas eilėraštis“	Žmogus (kalba)	Su kitu veiksmu
37.	„Kėlėsi kaip jaunas mėnuo“	Žmogaus veiksmas	Su gamta
38.	„Jis žengė lauk, lyg tolindamasis nuo viliokių, sunkiai bejtikimų vaidinių“	Veiksmas	Su kitu veiksmu
39.	„Varinėja kaip paskutinį“	Būsena	Su kita būsena
40.	„Vaikai gatvėje blaustėsi lyg prieš lietų“	Veiksmas	Su gamtos reiškiniu
41.	„Pripildė Gružiškių sodžių kaip talpnų indą“	Erdvė	Su daiktu
42.	„Knygas glemži kaip šieną“	Daiktas	Su gamta
43.	„Užsikosėjo pamėklė kalvis kaip koks pašvaipa už senių nugarų“	Žmogus	Su kitu žmogumi
44.	„Moteriškosios kniaubėsi priekin, lyg norėdamos stačiai iš burnos pagauti žinią“	Būsena	Su kita būsena
45.	„Timpltelėjo kaklą, lyg užspringęs ašaka“	Veiksmas	Su kitu veiksmu
46.	„Mergos spaudėsi kaip avys“	Žmogus	Su gyvuliu
47.	„Sunkūs medžiai lyg juodais dantimis sukandžiojo dangaus žalumą“	Augalai	Su žmogumi

48.	„Kažin kokie tiršti garai, kaip nerūpestingai iškūrentoje pirtyje“	Reiškinys	Su kitu reiškiniu
49.	„Svirplio kaip amžinastis nepasibaigiantį triliavimą“	Garsas	Su reiškiniu
50.	„Blizgėti, lyg dilginių sėklomis nušėrus“	Vaizdas	Su augalu
51.	„Tarkštelėjimas, lyg lazda braukiant per tvoros statinius“	Garsas	Su daiktu
52.	„Susigumuliavo, susisuko stulpu, lyg artėtų verpeto nešamos dulkės ir sausi lapai“	Vaizdas	Su gamtos reiškiniu
53.	„Pas tave kaip špitolėje prieš atlaidus“	Žmogaus namai	Su kitu pastatu
54.	„Tokia didelė kaip doklo dugnas“ (Saulė)	Gamta (saulė)	Su daiktu
55.	„Laiškai nugeltę kaip taboka“	Daiktas	Su kitu daiktu
56.	„Laukai pasidarė garsūs, lyg ištuštintas indas“	Gamta	Su daiktu
57.	„Sunki kaip debesys ir tačiau permatoma tartum retas audeklas“ (prieblanda)	Gamtos reiškiny	Su gamta ir daiktu
58.	„Juodus kaip vidurnaktis kraštus“	Daikto vaizdas	Su gamtos reiškiniu